

מתני ליה רבי לרבן שמעון בריה דבריהם שאמר רבי מאיר ולא אמרם בשמו של רבי מאיר, כיון שנקנס שלא יאמרו בשמו, אלא מתני ליה בלשון "אחרים אומרים".

וכך שנה לו את מה ששינינו במסכת בכורות: מי שעמד למנות צאנו כדי לעשר ממנו מעשר בהמה, והעבירו תחת השבט, וטעה וקרא לזה שעבר תשיעי בשם "עשירי", ולזה שעבר עשירי הוא קרא תשיעי, ושוב טעה וקרא לזה שעבר אחד עשרה "עשירי", כולן מקודשים. וכך הוא דינם: התשיעי נאכל במומו, והעשירי הרי הוא קרבן מעשר, והאחד עשר קרב בתור קרבן שלמים ועושה תמורה, דברי רבי מאיר.

אמר לו רבי יהודה: האחד עשרה שקראו עשירי, הרי הוא כאילו אמר עליו שהוא תמורת העשירי, ויקשה, למה הוא עושה תמורה, וכי תמורה עושה תמורה?

וענה לו רבי מאיר: אין האחד עשרה תמורה לעשירי, אלא קרבן שלמים הוא.

כי אילו היה האחד עשרה קרבן תמורה לעשירי, לא היה קרב. כי תמורת מעשר אינה קריבה! והיה רבי שונה במקום "דברי רבי מאיר" — "אחרים אומרים"!

אמר לו רבן שמעון בן רבי לאביו: מי הם הללו הנקראים "אחרים", שמימיהם אנו שותים, ושמותם אין אנו מזכירים?

אמר ליה רבי לבנו: אלו בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך!

אמר ליה רבן שמעון לרבי אביו: הרי כיון שעבר מאז זמן כה רב, יש לקרות על כך את הפסוק [קהלת ט]: "גם אהבתם, גם שנאתם, גם קנאתם, כבר אבדה!"

אמר ליה רבי: פסוק אחר ראוי לקרות כאן [תהילים ט]: "האויב תמו [למרות שתם האויב, עדיין] חרבות לנצח". שחורבן האויב צריך להשאר לנצח, וגם כאן, אין לחזור ולהזכירם בשמותם.

אמר ליה רבן שמעון: הני מילי שאין להם תקומה לנצח, רק היכא דאהנו מעשייהו, אבל מה שעשו רבנן, רבי מאיר ורבי נתן, לא אהנו מעשייהו!

ואכן, הדר אתני ליה רבי לרבן שמעון בנו, משנה זו, ותיקן את לשונו: אמרו משום רבי מאיר, אילו היה תמורה, לא היה קרב!

אמר רבא: אפילו רבי, הענוותנא הוא, לא נהג בדבר זה ענוה יתירה, אלא תנא במשנה זו "אמרו משום רבי מאיר", אבל "אמר רבי מאיר", לא אמר רבי במשנתו!

אמר רבי יוחנן: פליגו בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן: מיהו התלמיד חכם העדיף מחברו.

חד אמר — סיני עדיף! שמשנתו סדורה לו כנתינתה מסיני.

וחד אמר — עוקר הרים, שחריף ומפולפל בתורה, עדיף!⁽¹⁾

א-ד

1. שינינו במסכת אבות [פ"ב מ"י ואילך] חמשה תלמידים היו לריב"ז, וביניהם רבי אליעזר בן

שלחו לשאול לתמן [לארץ ישראל]: איזה מהן [רב יוסף היודע או רבה המפולפל] קודם למנותו לראש הישיבה?

שלחו להו: סיני עדיף⁽²⁾: משום דאמר מר "הכל צריכין למרי חטיא". כולם צריכים

רב יוסף היה נקרא "סיני", משום שהיו המשניות והברייתות סדורות לו כנתינתן מסיני, אך לא היה מפולפל כמו רבה.

רבה היה נקרא "עוקר הרים", משום שהיה מפולפל, אך לא היו המשניות והברייתות סדורות לו כמו רב יוסף.

בסברות עצמם פשיטא שעוקר הרים עדיף וכמו שכתב הרא"ש.

ומה שאמרו שסיני עדיף, היינו כי גם לבדוק אמיתות הסברא צריך בקיאות, וכמו שמצאנו בסנהדרין [מב א] במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה, ופירש"י שם כי בעל סברא שלא למד משניות מהיכן יתגלה הסוד, ורק כשיודע ומקשה מדבר על דבר מבין טעם ההלכה, [נראה מהרש"א חגיגה ס"ב א.] ונמצא שסיני עדיף לגלות טעמי ההלכה, אבל באופן שהתגלו מקורות הטעמים על ידי סברא ודאי שעוקר הרים עדיף.

2. בשערי תשובה [או"ח קלן] הביא שהכנסת הגדולה הכריע לגבי עליה לתורה של שני בעלי שמחה, שתלמיד חכם בעל הוראה קודם לת"ח מפולפל ואינו בעל הוראה וביאר הפמ"ג שטעמו משום שסיני עדיף. ועדיין יש לדון בבעל הוראה שהוא עוקר הרים ואינו סיני אם יקדם למי שאינו בעל הוראה אלא רק עוקר הרים. ולכאורה משמע שהבין כי ענין סיני הוא הידיעה לפסוק, וגם בעל הוראה שהוא עוקר הרים יקדם למי שאינו בעל הוראה. ובכך נדחית השגת מהרש"ק על הפמ"ג, שהרי היום אין עדיפות לסיני כי במעט חיפוש ימצא האדם מבוקשו, ואין צורך במרי חטי, אך הביאור הוא כנ"ל, שמעלת סיני היא בידיעה לפסוק בדברים המתחדשים בכל יום [לשון מהרי"ק, שם], ולכן הוא קודם למי שאינו בעל הוראה.

הורקנוס שהיה בור סוד, דהיינו יודע ובקי ואינו שוכח דבר מתלמודו, ורבי אלעזר בן ערך שהיה כמעין המתגבר, דהיינו חריף ומחודד ומחדש מסברא, ונחלקו שם תנא קמא ואבא שאול מי משניהם שקול כנגד כל התלמידים. וכתב רבינו יונה שלא נחלקו, אלא שכל אחד נקט במה שיבא ריב"ז את אחד מהם יותר מכל תלמידיו עי"ש.

אך לפירוש רש"י שם נחלקו בסיני ועוקר הרים מי עדיף, ולדבריו יקשה ממשנה זו לסוגיין, שהרי הלכה כתנא קמא שאמר כי רבי אליעזר בן הורקנוס, שהוא סיני, עדיף ומכריע את כולם, ומה הסתפקו בסוגיין. [ותירוץ לכך יובא בהערה הבאה].

ועוד הקשו האחרונים ממה שנפסקה הלכה בכל מקום כרבה במחלוקותיו עם רב יוסף, ובמיוחד תמוה לפי מה שביאר הרא"ש [שבת פ"ב כ"ג] דהיינו כשחולקים בסברות, שבזה רבה עדיף כי הוא עוקר הרים, אך כשחולקים בשמועה לא נאמר כלל זה. ולכאורה המסקנא במשנה באבות ובסוגיין כי סיני עדיף. ואמנם כך כתב מהרי"ק [שרש קס"ט] בשם הריצב"א, שהלכה כרב יוסף נגד רבה, כי מסקינן שסיני עדיף.

אולם כבר כתב המאירי בסוגיין שאין סיני עדיף אלא כשיודע לדמות דבר לדבר ולהוציא דבר מתוך דבר, אך כשמשתנו סדורה בפיו בלבד ואינו יודע לדמות ולהבין אינו בכלל סיני, וצריך להזהר מהוראתו וכו', ונמצא שבמקום שנחלקו

לקנות לבעל החטים לקנות ממנו חטים כדי לאפות מהם לחם. ורב יוסף הוא "מרי דחיי"ו, שהמשניות והברייתות, שהן מקורות ההלכה, (3) היו סדורות לו. (4) ולפיכך

הכל צריכים לו.

ואפילו הכי, שפסקו כי רב יוסף עדיף על רבה, לא קביל רב יוסף את השררה על עצמו.

3. רש"י פירש שמשנה וברייתא אבוהון דהלכתא, וכוונתו למה שאמרו בירושלמי פסחים [פ"ו ה"א כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה. וכלל זה נאמר שם על הלל שדן ודרש כל היום בדין שחיטת פסח אם דוחה שבת, ולא קבלו ממנו, עד שאמר שמעתי משמעיה ואבטליון שפסח דוחה שבת], והיינו שאי אפשר לסמוך על מה שדורש מעצמו, אלא אם מסתמך ומתבסס על משנה או ברייתא.

אמנם כל מה שנצרך סיני הוא רק לתלמידים הבאים ללמוד, וצריך הלימוד למגמר והדר למיסבר [כמבואר בשבת סג א] ואם לא יהיה הרב סיני לא יוכל ללמד, אך בסוגיין כשבקשו ראש ישיבה, היה תפקידו ללמד את החכמים, שהרי כתב רש"י כי גם רב יוסף המשיך ללמוד לפני רבה, ולפיכך הסתפקו אם עדיף עוקר הרים. וסיבת הספק היא כי בראש ישיבה מצינו שני תפקידים, שיהיה פרנס על הציבור [שבת קי"ד. סוטה מ'. ועיין לעיל י א] ובתפקיד זה עליו להורות לרבים, ומאידך תפקידו להעמיד תלמידים, ובדרך לימודו אין למדים ממנו הלכה למעשה, [ב"ב קל א והובא לעיל ב א] כי עיקר הלימוד לתלמידים הוא בפלפול וסברא, אצל מי ששמועותיו מחודדות ומבין על בורים. [שבת פב א עירובין סז א ועוד] ובזה הסתפק אם צריך שיהא גם סיני או עיקרו עוקר הרים, והסיקו שהעיקר הוא שילמד שמועות פסוקות ששמע מרבותיו. אך במשנה באבות מדובר לענין הכרעה בהוראה, ובזה פשיטא שסיני עדיף לפסוק. [וראה בתשב"ץ ל"ג שריש מתיבתא אינו ממונה להורות].

ובאופן אחר יתכן, שהרי לא הסתפקו מי עדיף אלא מי קודם, כי לענין עדיפות הלכה כתנא קמא באבות שסיני עדי, אך לענין מינוי ראש ישיבה דנו להקדים עוקר הרים, כדי שילמד כיצד לברר הלכות על בוריים, דהיינו שלא יהיו לומדים הלכות מתוך תלמוד, כמבואר ברש"י בנדה [ז ב] שהאמוראים הראשונים שנו לתלמידיהם כל אחד כפי ששמע מרבו, ורק האחרונים העמידו הלכה על בוריה, ודקדקו בטעמיה וקבעו כמי ההלכה.

4. רש"י פירש שרב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני, ורבינו יהונתן בעירוובין [ל א] כתב, שהיה בקי במשניות וברייתות ומסודרין בפיו כאילו קבלן מהר סיני מפי משה רבינו. ומשמע מדבריו שהבקיאות והסדר שתי מעלות הן. וכן הוא בכיצה [טז ב] בסומא שידע משניות והיה חוזר עליהן לפני שמואל שתהיה משנתו סדורה כמעיקרן. וראה דברי רש"י בסנהדרין [צט ב] שהחזיר על התורה, התורה מחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה. ומבואר שהסדר להעמיד כל הלכה בענין הדומה לה, הוא חלק מגילויי טעמי תורה, ואינו בקיאות וידיעה בעלמא, ואינו בכלל לאוקמי גירסא שלא תשתכח, אלא כתוספת בעצם לימודו. ולכן נחשב סידור משנתו כנתינתן מסיני, שהרי אמרו כי רב שמשנתו סדורה שונה לתלמידיו בדרך קצרה, [לדעת רש"י בעירוובין מז: דלא כהרמב"ם פ"ב מדעות ה"ד] ועל ידי כך יודע פירושה האמיתי, כמו שקבלה משה רבינו כללים

לפיכך מלך רבה עשרין ותרתין שנים, והדר, לאחריו, מלך רב יוסף.

ובל שני דמלך רבה, לא נהג רב יוסף שום מנהג של שררה, ואפילו כשהיה רוצה רב יוסף להקזיז דם, ומנהגם של האנשים החשובים היה להזמין אליהם את האומן המקיז דם במקום ללכת אליו, לא נהג רב יוסף בשררה זו, אלא, אומנא לביתה, לא חלופ! (5)

אביי ורבא, ורבי זירא, ורבה בר רב מתנה, הוו יתבי, והוו צריכי למנות אחד מהם בתור רישא על כולם.

אמרי: כל דאמר מלתא ולא מפריך על ידי

האחרים, הוא להוי רישא:

אמרו כולם דבריהם. דכולהו איפריך, דאביי לא איפריך.

חזייה רבה לאביי דגבה רישיה, שהרים ראשו ושמח על שלא פרכו את דבריו.

אמר ליה רבה לאביי: נחמני! [כך היה קרוי אביי] פתח ואימא דרשה, שמשמים פסקו לך גדולה!

איבעיא להו: רבי זירא ורבה בר רב מתנה, הי מינייהו עדיף?

האם רבי זירא עדיף משום שהוא חריף

כללים, ומתוך ידיעת מקומה בכלל יודע טעמה. [עיין במדרש רבה שמות מ"א ו' ובביאור הגר"א משלי ט' ב'].

5. הרבה פירושים נאמרו בתיבות אלו.

א. רש"י והרא"ש פירשו, שרב יוסף לא רצה לנהוג שררה בזמן גדלותו של רבה, ולפיכך אפילו כשרצה להקזיז דם לא קרא את המקיז לביתו, אלא כשהגיע המקיז לבית רבה היה הולך להקזיז שם.

ב. ופירוש נוסף הביא, שהיה עוסק כל הזמן בתורה לפני רבה, ולפיכך לא היה לו זמן אפילו בכדי להקזיז דם.

ג. הרא"ש הביא פירוש רב האי גאון, שרבה היה חולק כבוד לרב יוסף, ולפיכך לא הוצרך רב יוסף אפילו להזמין מקיז דם לביתו, כי עשו את כל צרכיו בבית רבה.

ד. ובשם הרמ"ה הביא כי בזכות שהשפיל רב יוסף את עצמו, הגינה זכות ענוותנותו עליו ועל כל אנשי ביתו, ובכל שנות גדלותו של רבה לא הוצרך לקרוא מקיז דם לביתו.

ובבאר שבע תמה על הפירושים שנקטו כי רב יוסף לא רצה לקבל את ראשית הישיבה מפני ענוותנותו, והרי בכרכות [סד א] אמרו ששמע מחוזי הכוכבים שימלוך רק שנתיים, ולכן העדיף למלוך רק אחר רבה, ובכך זכה לגדלות ולאריכות ימים, ומשמע שלא מחמת ענוה ויתר על ראשות הישיבה.

ובחק נתן כתב, שרב יוסף לא חשש לדבריהם, ככתוב מאותות השמים אל תחתו, ובודאי לא היה דוחה מצוות הרבצת תורה מפני חשש זה, והיה חושש להיפך שמא ימות קודם רבה ולא יזכה להרביץ תורה. אלא משום ענוה לא קיבל על עצמו את המינוי, ומרוב ענוותנותו היה אומר שמפני דברי החוזים נמנע מהמינוי.

ובמלא הרועים כתב, שבכרכות שם הוכיחו ממעשה זה שכל הנדחה מפני שעה, השעה עומדת לו. ולפיכך עמדה לו השעה שנדחה ממנה במינוי לראש ישיבה, ועמדה לו שלא רק שחי ולא מת כפי שחזו לו, אלא אף לא נחלש ולא נוקק להקזת דם.

וראה עוד בקרן אורה, וברמב"ן עה"ת

ומתוך חריפותו הרי הוא מקשה ומתרץ. מתינותו הוא מסיק אליבא דהלכתא.

מאי, מי מהם עדיף? (6)

ומסקינן: תיקו!

או שמא רבה בר רב מתנה עדיף, שהוא לומד מתוך ושוהה ומעיין יפה, ומכח

הדרן עלך כהן משיח

ומליקא לה מסכת הוריות

ולשתי הגרסאות משמע כי אין הנידון לכל אדם כיצד ילמד, אלא רק לצורך הציבור, אך כל אדם למד איך שלבו חפץ, וכפי שטבע בו השי"ת, ואין נידון בצורת הלימוד הרצויה, אלא בתועלת מבעליה התלמידיו. וראה במצפה איתן שהביא קושיא ממה שהסיקו לעיל שסיני עדיף מעוקר הרים. ואילו כאן נשאר בתיקו. ולכאורה אין הגדונים שוים, שהרי להרא"ש כאן הנידון הוא בשניהם שוין לאסוקי שמעתתא, ואין ביניהם חילוק אלא בצורת הלימוד, ולא בפלפול וידיעות. ואילו להרמ"ה אין נידון כלל בצורת הלימוד, אלא אם לראשות ישיבה צריך שידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

[ויקרא כו יא].

6. בתוס' רא"ש פירש ששניהם ידעו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, והחילוק ביניהם הוא, שרבי זירא היה חריף, ומתוך פלפולו ידע מיד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ורבה בר מתנה היה שוהה ומעיין, עד שהסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. ובעין יעקב הביא פירוש זה בשם הרמ"ה, אך גרס ברבי זירא, שלא ידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ולפי זה הנידון הוא מי עדיף למינוי כראש ישיבה, אם צריך שידע לאסוקי שמעתתא או לא.